

Перспектива подальших досліджень полягає в поглибленому аналізі особливостей компаративістики англійських лексичних одиниць з обов'язковим залученням історичного та культурологічного аспектів країни, мова якої вивчається. Увага до цієї проблематики обумовлена невичерпною можливістю комбінування базової лексики у різних стилях мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бартон В.И. Сравнение как средство познания / В.И. Бартон. – Минск : Вышэйша шк., 1978. – 128 с.
2. Довбня І.П. Порівняльна типологія англійської та української мов. [навч.-метод. посібн.] / Інна Петрівна Довбня. – Переяслав-Хмельницький : ПП «СКД». – 2015. – 108 с.
3. Дрібнюк О.Т. Особливості порівняння в англійській мові / О.Т. Дрібнюк // Збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції «Наука України. Перспективи та потенціал». – Запоріжжя : «Нова Освіта», 2013. – С. 198–199.
4. Дядюра Г.М. Образність як засіб діалогічності науково-популярного тексту / Г.М. Дядюра // Наук. записки. Серія «Філологічна». – Кіровоград. – 2011. – Вип. 22. – С. 26–31.
5. Соколовська С.Ф. Функціонально-комунікативний аспект науково-популярного дискурсу / С.Ф. Соколовська // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка, 2006. – № 26. – С. 204–208.
6. Glucksberg S. Understanding Figurative Language / S. Glucksberg. – Oxford : Oxford University Press, 2001. – 142 p.
7. Newsweek : National News, World News, Business, Health, Technology. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.facebook.com>

*Статтю рекомендовано до друку
кандидатом педагогічних наук, доцентом кафедри
іноземної філології і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
Христинч Н.С.*

Стаття надійшла до редакції 03 лютого 2017 року

УДК 811.111'373.611

Ніна Христинч
(м. Переяслав-Хмельницький, Україна)

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ЛЮДИНА» В АНГЛІЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

У статті розглянуто особливості вербального наповнення концепту ЛЮДИНА. Дослідження зосереджено на лінгвокультурному аспекті, результати якого сприятимуть вирішенню таких актуальних проблем

лінгвістики як виявлення репрезентації вербалізованих знань людства. Увиразнює актуальність роботи нагальна необхідність визначення ролі концепту ЛЮДИНА у відтворенні концептуальної картини світу.

Ключові слова: фразеологія, концепт, концептуальна картина світу, лінгвокультурологічний аспект, лексична система.

В статье рассмотрены особенности вербального наполнения концепта ЧЕЛОВЕК. Исследование сосредоточено на лингвокультурологическом аспекте, результаты которого будут способствовать решению таких актуальных проблем лингвистики как выявление репрезентации вербализованных знаний человечества. Подчеркивает актуальность работы насущная необходимость определения роли концепта ЧЕЛОВЕК в воспроизведении концептуальной картины мира.

Ключевые слова: фразеология, концепт, концептуальная картина мира, лингвокультурологический аспект, лексическая система.

The article discusses the features of the verbal content of the concept MAN. The study is focused on the linguistics and cultural aspects, the results of which will serve to address such actual problems as linguistic representation of verbalized human knowledge. The urgent need to define the role of the concept MAN in the conceptual picture of the world makes the work more actual.

Key words: phraseology, concept, the conceptual picture of the world, linguistics and cultural aspect, lexical system.

Постановка проблеми. Проблеми співвідношення мови й духовної культури, мови і етноментальності, їх взаємозв'язку, увага до семантики мовних одиниць взагалі й до культурно-національної семантики фразеологічних одиниць (ФО). Питання, пов'язані з різностороннім вивченням фразеології, належать до таких лінгвістичних проблем, які на кожному етапі розвитку лінгвістичної думки не лише не втрачають своєї актуальності, а навпаки, – викликають потребу розглядати їх по-новому. Це пов'язано з розвитком таких нових напрямків у лінгвістиці як гендерна лінгвістика, когнітивна лінгвістика, концептологія та низка інших.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Серед лінгвістичних розвідок у галузі дослідження ФО слід назвати праці таких вчених як Н. Н. Амосова, І. М. Білоус, Н. М. Бобух, І. В. Валуєва, І. А. Гусейнов, З. Г. Коцюба, П. В. Кузько, О. В. Кунін, В. М. Макієнко, К. І. Мізін, М. McCarthy, A. Wierzbicka. Фразеологічні вирази досліджують з різних точок зору (структура, семантика, історія культури) тощо.

Мета статті полягає у здійсненні лінгвокультурологічного аналізу вербальних способів відображення поняття «людина» в англійській фразеології.

Виклад основного матеріалу дослідження. У фразеологічних виразах містяться ментально-лінгвальне уявлення про чоловіка та жінку. Особливістю фразеологічних одиниць із компонентом «людина» є те, що

вони виступають знаками непервинної номінації, тобто суб'єктивного сприймання. Поняття, можуть бути вербалізовані лексичною одиницею *man*, що означає «людина» у широкому сенсі цього слова та «чоловік». Поняття, вербалізовані лексичною одиницею *woman*, означає «жінка». Перш за все, необхідно знайти спільне й відмінне у концепті «чоловік» та «жінка». Безумовно, спільною рисою цих концептів є концепт «людина». Це можна проілюструвати такими прикладами, у яких концепт *man* втрачає значення «чоловік» і набуває більш ширшого «людина», «особистість».

Напр.: *A man can die but once. A man can do no more than he can. As the man sows, so shall he reap. Every man has his faults. Every man to his taste. Man is a bundle of habits. Man proposes, God disposes. One body is nobody / One man, no man. What man has done man can do.*

Існують й інші лексичні одиниці, що замінюють поняття *man* і *woman*, як наприклад, *husband*, *wife*, *Jack and Jill*, *Darby and Joan* і т.д. Так, наприклад, в англійській мові існує ціла низка позначень із лексичною одиницею 'Jack', що замінює 'man': *Jack and Jill*, *Jack among the maids*, *Jack and pinion rack*, *Jack arch*, *Jack arm*, *Jack at a pinch*, *Jack back*, *Jack bar*, *Jack base*, *Jack bean*, *Jack blocking*, *Jack board*, *Jack bolt*, *Jack box*, *Jack brick*, *Jack cable real*, *Jack cart*, *Jack catch*, *Jack catches*, *Jack chain*, *Jack chuck*, *Jack clutch*, *Jack connection*, *Jack contact*, *Jack cord*, *Jack cylinder*, *Jack door*, *Jack ended trunk*, *Jack engine*, *Jack fastener*, *Jack field*, *Jack frame*, *Jack Frost*, *Jack fruit*, *Jack hammer*, *Jack hammer drill*, *Jack handle*, *Jack Horner*, *Jack horse*, *Jack in*, *Jack in office*, *Jack in the low cellar*, *Jack in the water*, *Jack in unit*, *Jack iron*, *Jack Johnson*, *Jack Ketch*, *Jack knife*, *Jack ladder*, *Jack lagging*, *Jack lamp*, *Jack leg*, *Jack lever*, *Jack lift*, *Jack lift point*, *Jack line*, *Jack load*, *Jack mackerel*, *Jack marking*, *Jack mechanism*.

Особливо наочно існування різних способів вербалізації демонструють саме порівняльні стратегії, виявляючи концепти, що регулярно взаємодіють у певній мовній картині світу. Структурно-семантична комбінаторна обмеженість фразеологічних одиниць полягає в тому, що характеристика якості або дії відбувається через порівняльну групу або порівняльне підрядне речення, що вводиться сполучниками *as*, *like*, *as if*, як це видно в наступних ФО: «*silly as a goose*» – «тупий як пробка», «*as deaf as an adder*» – «глухий як гадюка», «*to be blind as a bat/ beetle*» – «сліпий як крим»; «*to swim like a fish/ duck*» – «плавати як риба»; «*to sing like a nightingale*» – «співати як соловейко»; «*to dance like an elephant*» – «танцювати з ведмежою грацією»; «*to watch smb like a hawk*» – «уважно стежити».

У конструкціях з поширеними компаративними компонентами порівнюються не просто будь-які предмети, а лише два предмети у їхній ситуативній віднесеності. На основі цієї закономірності побудови компаративних конструкцій розкриваються механізми зсуву норми, щодо якої в фразеологічних виразах характеризуються порівнювані аргументи.

Спостережені порівняльні стратегії за фразеографічними джерелами та текстовими даними засвідчують практично симетричну актуалізацію термінів низки концептосфер, як-от:

1. ТВАРИНИ. ПТАХИ. КОМАХИ.

Людину порівнюють із тваринами, птахами, комахами, що зафіксовано у наступних ФЗ: *to look like the cat who swallowed the canary; as sick as a dog; to grin as a Cheshire cat; to live like cat and dog; as weak as a kitten; as busy as a bee; as mad as a wet hen; as the old cock crows; like chickens come home to roost; as happy as a lark; to eat like a bird, to eat like a horse; like a sitting duck; silly as a goose; as smart as a fox; as greedy as a wolf; as cross/savage/sulky as a bear; as innocent as a lamb; as free as a bird; as blind as a bat; as black as a crow; as naked as a jaybird/ worm; poor like a church mouse; to stare like a stuck pig; packed in like sardine; like a fish out of water; as the crow flies; to have a hide like a rhinoceros; to have a memory like an elephant; as snug as a bug in a rug; as slippery as an eel; as close as an oyster; as wild as a tiger.*

Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що лексико-семантична сфера об'єкта значно ширша, багатша кількісно й за змістом груп і підгруп порівняно з семантикою слів, що репрезентують суб'єкт. Так, група об'єктів порівняння, що належить до семантичного поля «тварини» за обсягом перебільшує всі інші групи суб'єктів порівняння. У групі «тварини» містяться підгрупи: «домашні тварини» – «*domestic animals*»: *cat, dog, goat, sheep, horse, lamb, pig*; «дикі звірі» – «*beast*», *wolf, fox, bear, rhinocero, elephant, tiger*; «домашні птахи» – «*domestic birds*»: *hen, cock, chicken, duck, geese*; «дикі птахи» – «*game birds*»: *lark, crow, jaybird, dove*; «риби» – «*fish*»: *sardines, oyster, carp, pike*; «комахи» – «*insects*»: *bee, fly, lady-bug*.

Практично з усіма із вказаних назв тварин можна утворити просте лексико-граматичне утворення за схемою: «*He (she) is a (an) ...*»: *He is a pig. He is a swine. He is a wolf. He is a goat. He is a bull. She is a cat. She is a mouse. She is a parrot. She is a cuckoo. She is a monkey.*

Зоосимволи «ворон», «сич», «сова», «шакали», «гієни», «вовки», «звірі», «гадюки», «змії» набувають таких смислів: агресивність, жорстокість, ворожість, свавілля, насильство. Образно-асоціативне осмислення свині в англійській мові виступає на означення неохайної людини та набувати конотації некультурності, невихованості, невігластва, напр.: «*Jack offered to paint the kitchen but he made a pig's ear of it*. (*If you make a pig's ear of something, you do a task or a chore very badly or make a complete mess of it*). Таку саму номінацію може отримати людина, що любить гарно поїсти, напр.: «*Watch what you eat – don't make a pig of yourself!*». (Дивись, що ти їси – не будь свинею). *If you make a pig of yourself, you eat and drink too much.*

2. РОСЛИНИ: *as like as two peas in a pod; as red as a cherry; as red as a rose; as like as an apple to an oyster*. Квітка троянда є символом краси, зокрема і в англійському культурному просторі: *flower of the flock* – гордість, прикраса родини або компанії, *flowers of speech (flowery phrases)* – красиві звороти мови, квіти красномовства, кучеряві фрази. Традиційно квітка асоціюється з жіночим началом в англійській культурі; від фітонімів *lily, daisy, (лат.) margarita* бере початок омонімія жіночих імен *Lily, Daisy, Margaret*.

3. ЯВИЩА ПРИРОДИ. Природа є базовим концептом картини світу. Людину порівнюють із явищами природи: *as different as night and day; as plain as day; as clear as a day; as high as the sky; as old as the hills; to run like wind; as cold as ice; as right as rain; as white as snow; as welcome as water in one's shoes; as pale as ashes, death*. Порівняльна характеристика у системі ЛЮДИНА-ПРИРОДА формує в собі картину світу (світогляд, світосприйняття), де відображається розуміння людини дійсності, формується особливий концептуальний малюнок, котрий є основою людського світосприйняття.

4. ПОМІШКАННЯ. РЕЧІ. ОДЯГ. Людина робить спробу порівняти себе із тими речами, що її оточують: *to be safe as houses; like a house on fire; as busy as Grand Central Station; like a three-ring circus; as thick as two short planks; to look for a needle in a haystack; to hit someone like a ton of bricks; to fit like a glove; as high as a kite; as comfortable as an old shoe; to wear more than one hat; as funny as a crutch; white as a sheet; as easy as falling off a log*.

5. ПРОФЕСІЯ. РІД ЗАНЯТЬ. Людина виділяє якісь певні особливості професій чи роду занять, як-от: *as thick as thieves; to feel like a new person; as nutty as a fruitcake; as good as a Lord; as drunk as a Lord; as innocent as a baby unborn; more royalist than the king; like crazy; like mad*.

Такі фразеологічні вирази відображають різні аспекти поняття «людина» і відбивають культурні процеси британського народу.

Яскравою є національно-культурна специфіка символів-етнонімів з атрибутом «чорний»: *Black Jack* (синонім – *black flag*) – піратський чорний прапор, *black man* – злий дух, страховище, *Black Maria* – 1) тюремний арештантський фургон (*the Black Mary – king's or queen's omnibus*); 2) німецький димовий снаряд періоду Першої світової війни, *Black Monday* – досл. «чорний понеділок» – перший день занять після шкільних канікул, *Black Pope* – «чорний папа» (прізвисько голови єзуїтського ордену), *Black Prince* – «чорний принц» (син короля Едуарда III (Середні Віки) якого так прозвали тому, що він носив чорні лати).

Нечисленними є фразеологізми, що містять компоненти з релігійним забарвленням. Так, методом суцільної вибірки за напрямками знак-смысл, смысл-знак ми знайшли декілька одиниць з лексемами *hell* та *sin*, що мають виражено негативне забарвлення: *as hot as hell; as mad as hell; like a bat out of a hell; as guilty as sin; as ugly as sin*.

Оскільки ФО – це конструкції з неповним умовним ототожненням, неповнота ототожнення зумовлює високу частотність використання в другій частині таких сполучень позначень ситуацій, за допомогою яких умотивовується ототожнення суб'єкта й об'єкта. Ці ситуації-уточнення вказують на причину, що спонукала порівняти ті чи інші сутності. Це може бути поведінка, дії, якості. Результати дослідження дають нам достатньо підстав стверджувати, що хоча фразеологічні одиниці порівняння й утворені за продуктивними синтаксичними моделями та відношення між їхніми членами є типовими для кожної окремо взятої моделі, морфологічна оформленість порівняльних компонентів у них не має стійких форм. Цей

висновок підтверджується численними прикладами, які свідчать про те, що при будь-якому морфологічному оформленні порівняльного члена у компаративній фразеологічній одиниці, ця одиниця не розпадається та не втрачає свого фразеологічного характеру.

При порівнянні людини з іншими реаліями спостерігається як позитивне, так і негативне ставлення. У результаті досліджень О. О. Селіванова дійшла висновку, що «лексика негативної оцінки набагато різноманітніша й багатша, ніж лексика позитивної» [3, с. 11]. Підтвердженням думки ученої є ФО.: «*to swell like a turkey-cock*»; «*proud as a peacock*»; «*strut like a peacock*» – «зверхність, пуха»; «*as greedy as a wolf*», «*to eat like a horse/ pig, a dog*» – «жадібність», «*like a lamb, as timid as a hare*» – «занадто велика покірливість»; «*as stubborn / obstinate as a mule*» – «впертість»; «*cunning/ sly as a fox*» – «хитрість».

Негативна оцінка надається багатіям: «*one law for the rich, and another for the poor*» – «для бідних один закон, а для багатих інший»; «*a thief passes for a gentleman when stealing has made him rich*» – «крадій схожий на джентльмена, коли він стає багатим» та ін.; висміюються дурні: «*he who is born a fool is never cured*» – «дурнем народився, дурнем і помреши»; піддаються критиці ледарі: «*the devil finds work for idle hands to do*» – «диявол знайде роботу для лінивих рук»/ «*лень – мати всіх гріхів*»; засуджується безвідповідальність: «*too many cooks spoil the broth*» – «у семи няньок дитина без носа».

Багато прислів'їв містять позитивну оцінку: «*a great ship asks deep waters*» – «великому човну – велике плавання»; «*good health is above wealth*» – «здоров'я дорожче грошей» та ін. Прислів'я вчать бережливості, працелюбству: «*a penny saved is a penny gained*» – «не витратив ні копійки, значить заробив»; «*he that would eat the fruit must climb the tree*» – «успіх дається працею» та ін.

Серед англійських прислів'їв є твердження і консервативного змісту, а часом й антинародні, наприклад, «*spare the rod and spoil the child*» – «пошкодуєш різку, зіпсуєш дитину»; «*he that will steal an egg will steal an ox*» – «той, хто вкрав яйце, вкраде й курку» та ін.

Маскулінність також може виражатися лексичною одиницею 'he'. В англійських лексикографічних джерелах ми знаходимо багато прислів'їв та приказок, що містять цей лексичний компонент. Відносячись до одного жанру, прислів'я і приказки відрізняються певними структурними особливостями. Як зазначає І.М. Білоус, приказки та прислів'я належать до «фразеологічного простору як однієї із форм моделювання картини світу у свідомості людини. Будучи частиною сім'юсфери як простору взаємодії мов і знаків, що забезпечують умови для їхнього існування й роботи, фразеологічний фонд підкоряється основним її законам і онтологічним принципам, повторює її бінарну (асиметричну) структуру» [2, с. 9].

Родові відмінності іменника виявляються через особові займенники *he*, *she*, *it* і маркуються здебільшого лексичним значенням слів. Прислів'я – довершений за змістом вислів, який становить граматично й інтонаційно

оформлене судження, як правило, у формі складного речення, що має двочленну структуру.

Напр.: *He that has no children knows not what love is. He that would eat the fruit must climb the tree. He who would search for pearls must dive below. He begins to die that quits his desires. He is never at ease that is angry. He lives long that lives well. He that does you an ill turn will never forgive you. He that goes a-borrowing, goes a sorrowing.*

Наведені приклади свідчать, що асиметрія у вираженні концептосфери роду в англійських пареміях характеризується переважанням фразеологізмів, маркованих чоловічим родом. Результати дослідження підтверджують припущення про те, що категорія роду в сучасній англійській мові розглядається із суперечливих позицій, що спростовують чи наголошують її існування, приводом для такої опозиції слугує відсутність чіткої та однорідної системи способів вираження роду.

Назви осіб чоловічої статі (*husband, father*) належать до чоловічого роду, позначаються особовим займенником *he*, а особи жіночої статі (*woman, mother, daughter, niece, etc.*) – до жіночого й замість них уживається займенник *she*. *A woman keeps secret only what she does not know. A woman laughs when she can, and weeps when she pleases. A woman may be ever so old, if she takes fire she will jump.* Багато прислів'їв навіть застерігають чоловіків від усіляких життєвих негараздів, пов'язаних з жінкою: *Many wives, multiple penury. Woman is a woe to man. Women are necessary evils. Woman's answer is never to seek.* Наведені прислів'я принижують і ображають жінку як особистість. Регуляція поведінки суб'єкта жіночої статі спирається на уявлення про неї як про залежну неавтономну особу стосовно чоловіка, з яким її пов'язують родинні чи професійні стосунки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження підтвердило думку про те, що у фразеологічному складі мови у стислій формі виявляється зв'язок мови з національно-культурними цінностями етносу. На нашу думку, доцільно, фразеологічні вирази сприймати крізь антропоцентризму, ґрунтуючись на ідеї про те, що якщо кожне слово має внутрішню форму, то воно містить і частинку енергетичного заряду етносу, тобто культурну семантику, яка так чи інакше пов'язана з людиною. Семантика фразеологізмів відзначається різноманітністю, містячи зоонімні, антропонімні, топонімні та інші компоненти. Відзначені окремі компоненти на позначення явищ природи, предметів культури та побуту, релігійних понять. Семантична особливість фразеологічних порівнянь полягає в тому, що перший їх компонент зберігає своє пряме значення, а інші зазнають часткового або повного переосмислення, перетворюючись при цьому з елемента порівняння в елемент інтенсифікації чи уточнення якості, що мислиться у першому компоненті. Інтенсифікація утворюється за рахунок образності, що виникає при зіставленні речей і явищ, що належать до різних предметних груп. Перспектива подальших досліджень полягає в поглибленому аналізі особливостей англійських фразеологічних одиниць з

обов'язковим залученням історичного та культурологічного аспектів еволюції британського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранцев К.Т. Англо-український фразеологічний словник / [укладач К. Т. Баранцев]. – Київ : Знання, 2005. – 1056 с.
2. Білоус І.М. Лінгвокомунікативні аспекти гендерних конструктивів у фразеологічному просторі (на матеріалі сучасної англійської мови) / І.М. Білоус // Англійська філологія проблеми лінгвістики, літературознавства та лінгвометодики. – Полтава : Полтав. держ. пед. ун-т, 2008. – С. 8–14.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
4. Fergusson R. The Penguin Dictionary of Proverbs / R. Fergusson. – London : Clarendon Books, 1995. – 820 p.
5. Stone J. The Routledge Book of Proverbs / J. Stone. – N.Y., L. : Routledge, 2006. – 545 p.
6. Wilson F. The Oxford Dictionary of English Proverbs / ed. by Wilson F. – Oxford : Clarendon Press, 1970. – 886 p.

*Статтю рекомендовано до друку
кандидатом філологічних наук, доцентом кафедри
іноземної філології і методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
Заболотною Т.В.
Стаття надійшла до редакції 15 лютого 2017 року*

УДК 81'373.21:821.133.1:821.161.1

*Микола Шабінський
(м. Сіверодонецьк, Україна)*

СЛОВА КЕЛЬТСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В ЕТИМОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКИХ ТА ФРАНЦУЗЬКИХ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Українська топоніміка, при всій своїй зовнішній завершеності і досконалості, має ще чимало проблемних географічних назв, етимологія яких неясна чи то дискусійна. Дана стаття має на меті зіставити подібні топоніми із французькими назвами, походження яких добре досліджене і пов'язане із племенами (народами), спільними для наших територій в різні історичні періоди розвитку людства. Так, наприклад, кельтські племена, які дали французькій географії величезну кількість назв, населяли в II-му та I-му тисячоліттях до нашої ери і землі сучасної України. Таким чином, вони не могли, гіпотетично, не залишити сліду в українській топоніміці.

Ключові слова: географічна назва, Франція, Україна, історичний підхід, племена, кельти, зіставний метод, топонімічний збіг.